

ZAPOMENUTÝ MUŽ

TOMÁŠ ČERNÝ VE SBÍRCE ODDĚLENÍ
DĚJIN TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU
NÁRODNÍHO MUZEA

Jitka Schůtová

NÁRODNÍ
MUZEUM

TOMÁŠ ČERNÝ

ZAPOMENUTÝ MUŽ

TOMÁŠ ČERNÝ VE SBÍRCE ODDĚLENÍ
DĚJIN TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU
NÁRODNÍHO MUZEA

Jitka Schůtová

NÁRODNÍ
MUZEUM

TOMÁŠ ČERNÝ

**NÁRODNÍ
MUZEUM**

ZAPOMENUTÝ MUŽ

TOMÁŠ ČERNÝ VE SBÍRCE ODDĚLENÍ
DĚJIN TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU
NÁRODNÍHO MUZEA

Jitka Schůtová

Kniha vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury České republiky v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/10.I.a, 00023272).

Vědecký redaktor: Mgr. Jan Lomíček, Ph.D.

Recenzovali: prof. PhDr. Marek Waic, CSc.

doc. PhDr. František Kolář, CSc.

© Národní muzeum, 2022

© Jitka Schůtová, 2022

Překlad © Karolína Snellgrove, 2022

Fotografie © Milena Běličová, Pavlína Gottsteinová, Eliška Schůtová,

Olga Tlapáková, 2022

Fotografie na obálce: František Ženíšek, portrét Tomáše Černého z roku 1883
(H7H-15597)

ISBN 978-80-7036-718-6 (print)

ISBN 978-80-7036-719-3 (pdf)

OBSAH

PODĚKOVÁNÍ.....	9
ÚVOD.....	11
PRAMENY	12
PŘEDKOVÉ TOMÁŠE ČERNÉHO A JEHO MLÁDÍ	14
PRÁVNÍK	18
U ZRODU ČESKÝCH SPOLKŮ	23
CO FÜGNER ZBUDOVAL, TO ČERNÝ ZACHOVAL.....	27
POLITIK A PRAŽSKÝ PRIMÁTOR	34
TOMÁŠ ČERNÝ A MIROSLAV TYRŠ 39	
RODINNÉ ZÁZEMÍ.....	45
SOKOLSKÉ PAMÁTKY NA TOMÁŠE ČERNÉHO	50
EDIČNÍ POZNÁMKA	55
KORESPONDENCE	57
ZÁVĚR	178
RESUME	179
LITERATURA A ARCHIVNÍ PRAMENY	180
JMENNÝ REJSTŘÍK.....	185

PODĚKOVÁNÍ

Mileně Běličové za pomoc při přepisu špatně čitelných slov a překladu výrazů v kurentu
Haně Havránkové za přepis korespondence.

ÚVOD

V povědomí české veřejnosti zní ve spojitosti s počátky Sokola jména Fügner a Tyrš. Kdo si ale dnes vzpomene na muže, který sehrál v prvních desetiletích tohoto spolku neméně důležitou roli? Na bezkonfliktní, čestné a pracovitě muže historie snadno a rychle zapomíná. Tomáš Černý (1840–1909), ve své době ctěn a respektován členy českých sokolských jednot i českou veřejností, stihl za svůj život vykonat velmi mnoho pro existenci Sokola pražského, pro mnohé další české spolky, pro jednotlivce i instituce, jež coby právník zastupoval, ale i pro Prahu, jejímž byl primátorem. Svého času oslavovaný zachránce Fügnerovy sokolovny, který jednotu vyvedl z jejího nejtěžšího období, byl stavěn na piedestal vedle prvního starosty Sokola pražského a podobně jako on měl v jednotě respekt a přirozenou autoritu.

Nymburský rodák, později označovaný jako Tomáš III., vychovaný ve slovanském duchu a vlasteneckém zázemí, se už během studia práv zapojil do pražského veřejného života, stál při založení nejen Sokola pražského, ale i dalších českých spolků, podílel se na jejich stanovách a poskytoval jim bezplatnou právní pomoc. Po smrti Jindřicha Fügnera více než šest let odmítal kandidovat na starostu jednoty, svolil až v roce 1872 a po svém jednomyslném zvolení se tak stal čtvrtým starostou Sokola pražského. Jeho desetileté působení v této funkci pevně etablovalo jednotu do české společnosti, v níž si získal respekt, přirozenou autoritu a úctu. Jako rádce, právní zástupce a finanční poradce stál po boku vdovy Jindřicha Fügnera, jeho dcery Renáty i jejího pozdějšího manžela, prvního sokolského náčelníka, Miroslava Tyrše.

Vrcholem politické kariéry Tomáše Černého a rovněž vyznamenáním pro Sokol pražský bylo v roce 1882 jeho zvolení pražským primátorem. Sousedním „zlatá slovanská Praha“ ve svém inauguračním projevu nadchl české obyvatele, během působení na pražské radnici usiloval o rozkvet města a jeho český ráz, svým umírněným a nestranným vystupováním se snažil o pokojné soužití české i německé veřejnosti. Po opuštění nejvyššího pražského úřadu se Tomáš Černý, držitel rytířské třídy Řádu Františka Josefa, zasloužil o vznik Zemské banky, jež přispěla k osamostatnění a emancipaci českého národohospodářství.

Výčet jeho činů podporujících český politický, veřejný a kulturní život – ve své většině činů nezištných – je rozsáhlý. Tato kniha si klade za cíl připomenout tohoto výjimečného, skromného, pracovitěho muže pevného charakteru, ctícího a milujícího svou rodinu a zemi, kde se narodil. Publikace vychází z pozůstalosti uložené v Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea, přibližuje památky na jeho působení v Sokole pražském, obsahuje korespondenci uloženou v Archivu tělesné výchovy a sportu a profesní i osobní medailonek jeho životní pouti.

Dnes již téměř neznámý právník, politik a český vlastenec si jistě zaslouží, aby jeho jméno neupadlo do zapomnění.

PRAMENY

Na rozdíl od Jindřicha Fügnera a Miroslava Tyrše nenajdeme v sokolské historiografii publikaci, která by se výlučně věnovala osobě Tomáše Černého. Je to s podivem, když uvážíme, že byl po smrti prvního starosty Sokola pražského tím, kdo jednotu zachránil před úpadkem, deset let spolek vedl jako starosta a až do své smrti se podle svých časových a pracovních možností činnosti v Sokole věnoval. Ani funkce pražského primátora, zemského poslance či člena panské sněmovny nevedla později ke zpracování jeho životopisu.

Pokud se tedy chceme dozvědět informace z jeho života pracovního, politického či spolkového, musíme si vystačit s kusými údaji v dobových publikacích, zejména v pamětech, kde Renáta Tyršová vzpomíná na svého otce a manžela. Medailon Tomáše Černého obsahuje *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola pražského* z roku 1883.¹ Kromě stručných životopisných údajů zde jinak čteme o jeho pílí, skvělých vlastnostech, zásluhách o zachování jednoty a třiadvacetiletý Tomáš Černý je zde oslavován jako „*miláček zajisté všech Sokolů*“.² Dalším zdrojem informací pak jsou tištěné jednatelské zprávy z výročních valných schůzí Sokola pražského od jeho založení v roce 1862 do roku 1909,³ tedy do doby, kdy se spolek s Tomášem Černým rozloučil při smutečním sokolském shromáždění. V novodobé sokolské historiografii najdeme rovněž dílčí zprávy z jeho působení v Sokole pražském v publikacích Zory Dvořákové, Roberta Saka, Ireny Štěpánové, Marka Waice a Jitky Schůtové.⁴

Zdrojem informací o sokolském působení Tomáše Černého jsou z velké části zejména archivní prameny. V Archivu tělesné výchovy a sportu je uložen fond Tomáš Černý, obsahující jeden karton korespondence především se sokolskou tematikou, koncepty dopisů, inzerátů a úředních vyhlášek, novinových výstřižků a materiálů týkajících se schůzí a voleb do výboru Sokola pražského. Uloženo je zde i sedm tištěných stran vzpomínek na Tomáše Černého z pera Jindřicha Šolce, pražského primátora v letech 1887–1893.⁵ Černého dopisy najdeme také ve fondu Kateřina Fügnerová, Renáta Tyršová, Miroslav Tyrš, Alois V. Prágr a ve fondu Sokol.

Jeho sokolskou pozůstalost, především dokumenty o zachování budovy po smrti Jindřicha Fügnera, dopisy Miroslava Tyrše a další archiválie předal syn Vratislav Sokolu pražskému v roce 1910, v roce 1922 přenechal Josefu Scheinerovi pro sokolské muzeum diplomy a také telegramy dochované z doby zmizení Miroslava Tyrše v rakouských Alpách.⁶

Stěžejními prameny pro získání údajů ze života Tomáše Černého jsou však archivní materiály uložené v Archivu Národního muzea. V nezpracovaném fondu rodiny Černých obsahujícím 52 archivních kartonů dokumentuje sice převážná většina z nich život syna Tomáše Černého Vratislava a jeho působení na Balkáně, i tak zde ale najdeme mnoho pramenů k jejich rodinné historii, pokus o sestavení rodokmenu, kusé vzpomínky Tomáše Černého na dětství a studentský život, korespondenci jeho otce, majetkové záležitosti rodiny, úřední právníkou i osobní korespondenci, dokonce i pokusy o literární tvorbu mladého Tomáše

1 *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání tělocvičné jednoty Sokola pražského*, s. 23–28.

2 Tamtéž, s. 25.

3 Jednatelské zprávy byly na valných hromadách do roku 1865 čteny a nevycházely tiskem, proto se z nich zachovaly pouze výtahy.

4 Viz kapitola *Literatura a archivní prameny* v této knize.

5 Šolc, Jindřich. *Posmrtné vzpomínky. JUDr. Tomáš Černý, čestný měšťan pražský*. Fond Tomáš Černý, karton 1, 26. 4-d.

6 Předání pozůstalosti Tomáše Černého do archivu Sokola pražského (3 ks), 1910–1922. Fond Tomáš Černý, karton 1, 28. 4-g-1.

Černého. Rovněž jsou ve fondu uloženy materiály týkající se funkce pražského primátora, stejně jako množství novinových výstřižků a rodinných fotografií.

Potomci Tomáše Černého zamýšleli napsat kroniku či paměti celého jejich rodu, začali podrobnými poznámkami k rodokmenu, který obsahoval stovky jmen a sahál až do 16. století. Černého vnučka Zorka⁷ obstarala celou řadu úředních dokumentů, shromáždili mnoho podkladů ke své práci a jejich bohatou korespondenci s tímto tématem můžeme v archivu najít ještě i z období druhé světové války. Bohužel svůj záměr nakonec neuskutečnili.

Klamný svete
proč neukáže
v lože níže bílý ráje
Která' roce klážit můj je?
po soucitu právnoucí!
Vácuné souze kynoucí
žoraci v proudek Kolovádí
cily v lemnou smutku řísť
Kdy se vřoce utěšit!
Kdy přestane bojování
Jiněříve v lidstvo myslí
v dupkém klamem života?
Sem a tam se kolobá
bludná loďka něco žít
bez přátel bez světla
Nikde, nikde draky zřít
ze bludivě lemnouky
1857 $\frac{6}{11}$ v kolji

Verše studenta Tomáše Černého (Archiv Národního muzea, fond Rodina Černých, karton 8)

7 Neprovdaná vnučka (dcera Vratislava Černého) byla advokátka a jako poslední z rodu nesla příjmení Černá. Syn Tomáš potomky neměl, dcera Jelena se po provdání jmenovala Polívková.

PŘEDKOVÉ TOMÁŠE ČERNÉHO A JEHO MLÁDÍ

Tomáš Černý se 16. srpna 1840 ve tři hodiny v noci narodil do starobylého měšťanského rodu v Nymburce, jehož rodokmen sahá na počátek 16. století, kdy je zaznamenán první Tomáš Černý, šenkýř, měšťan a nymburský rychtář. Jeho přímí potomci žili po staletí v Nymburce, většinou to byli měšťané a statkáři, někteří působili jako nymburští konšelé.⁸ Jméno Tomáš se v této rodové linii posléze více než dvě století neobjevilo, až v roce 1760 byl takto pokřtěn dědeček Tomáše Černého, tzv. Tomáš II., měšťan, statkář a nymburský radní. Ten se na konci 18. století oženil s Kateřinou Brzorádovou – jejich čtyři děti byly vychovány v českém, vlasteneckém duchu a finanční situace jim dovolovala dát oba syny na studia. Nejmladší Jan po vystudování pražského piaristického gymnázia nastoupil na právnickou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity, kde dosáhl hodnosti „zkoušeného kandidáta práv“. Přesto, že rodičům vykal, jak bylo v té době zvykem, z dochované korespondence ze studií je patrný jeho vřelý vztah s otcem i matkou a velká rodinná soudržnost. V letech 1831–1832 Jan vykonával praxi na klatovském magistrátu, ale vzhledem ke svému chatrnému zdraví a pokročilému věku otce se vrátil do Nymburka a ujal se rodného hospodářství. Byl velkým českým vlastencem a ve své době platil za nejvzdělanějšího nymburského občana. Po smrti rodičů⁹ se v dubnu 1837 v Mladé Boleslavi oženil s o rok mladší Marií Mašínovou, nejstarší ze sedmi potomků mladoboleslavského vrchního sládka Jakuba Mašína a jeho ženy Barbory, rozené Cikánové, ze Zásmuk.

MLÁDÍ prožila Marie Mašínová v Nymburku na Zálábí, kde její otec v roce 1825 zakoupil statek a kde se seznámila se svým budoucím manželem. Po svatbě se mladý pár usadil v domě Mariiných rodičů na Palackého třídě.¹⁰ V přízemním domku s pavlačí se narodily i jejich dvě děti, v roce 1838 Marie, o dva roky později syn Tomáš (III.).¹¹ Manželům se dařilo dobře, hospodářství rozšiřovali, po narození dcery přikoupili například další pole v Křinci nedaleko Nymburka. Stejně jako předchozí generace i rodiče a další příbuzní Tomáše Černého kladli důraz na českou výchovu, vlastenectví a rodinnou pospolitost. Díky otci, jenž byl velký čtenář a sledoval tehdejší českou knižní produkci, byl Tomáš od dětství obklopen českou literaturou, rodina se stýkala i s některými představiteli českého kulturního a společenského života. V polovině třicátých let 19. století se Jan Černý seznámil s Josefem Kajetánem Tylem, který v nymburském divadle hostoval, v Nymburce na konci čtyřicátých let dva roky s manželem a čtyřmi dětmi bydlela i Božena Němcová.¹²

Tomáš Černý a jeho sestra Marie měli celkem pět strýců a čtyři tety, z otcovy strany to byl geodet Filip a tety Kateřina a Marie. Kateřina se provdala za Jana Fleischmanna z Klatov, u nich bydlel její bratr Jan při praxi na magistrátu v Klatovech začátkem třicátých let

8 Mezi předky najdeme i rakouského klavíristu a hudebního skladatele Karla Czerného, jehož otec pocházel z rodové linie Černých v Nymburce.

9 Matka mu zemřela na konci jeho studií v roce 1831, otec v únoru 1836. Tomáš Černý ani jeho sestra Marie tak své prarodiče z otcovy strany nikdy nepoznali.

10 Na domě v Palackého třídě č. 47/10 je pamětní deska připomínající narození Tomáše Černého III.

11 Podobně jako křestní jméno Tomáš vyskytovalo se v rodu velmi často i jméno Marie. Tomáš III. pojmenoval svého mladšího syna Tomáš (IV.), shodou okolností se oženil s dívkou Marií a Marie se jmenovala i jeho matka, teta a tchyně. Jeho dcera byla pokřtěná Jelena Marie, ale užívala pouze své první jméno.

12 V archivu Národního muzea se zachoval dopis, v němž Němcová žádá Jana Černého o přímluvu pro svého známého, který se ucházel o místo učitele v nymburské škole. Viz: Archiv Národního muzea, fond Rodina Černých, karton 3.

19. století. Manželem Marie se stal nymburský lékař Jan Dlabač,¹³ organizátor kulturního a vlasteneckého života v Nymburce, přítel Boženy Němcové, který ji seznámil s rodinou Černých. Jeho laskavost a obětavost se stala předlohou pro nezištného lékaře v povídce V zámku a podzámčí. Jan Dlabač a Kateřina Fleischmannová byli Tomáši Černému za kmostry při křtu, který se uskutečnil již den po narození, tedy 17. srpna 1840.

Z matčiny strany pak to byl svobodný strýc Ferdinand, který po rodičích převzal zálabskou usedlost, kde s ním žila i ovdovělá matka – babička Tomáše Černého – Barbora, strýc František, dále jeho ovdovělá sestra Anna Šubertová a později mu vedla domácnost Josefina, neprovdaná dcera jeho bratra Karla, berního inspektora v Sedlčanech.¹⁴ Na Ferdinandově statku v Zálabí se často sjíždělo celé početné příbuzenstvo rodiny Černých a Mašínů. Další tetou Tomáše Černého byla matčina sestra Josefina, která se provdala za Františka Plačka, s nímž se přestěhovala do Prahy. Nejdobrodružnější osud měl ze sourozenců Mašínových lékař Jan, jenž se po roce 1848 odstěhoval do Srbska, kde byl lékařem knížat Michaila a Milana Obrenovičů.¹⁵ Se svojí ženou Barborou zplodili tři syny a dvě dcery, založili tak srbskou větev rodiny Mašínů, jejíž členové významně zasáhli do srbských dějin.¹⁶

Vzdělanému otci Tomáše Černého dovoľovala finanční situace dát syna na studia, proto po absolvování obecné školy v Nymburce odejel v devíti letech studovat do Prahy Akademické gymnázium, které bylo věhlasné svou vlasteneckou tradicí – mezi jeho žáky, profesory a ředitele patřily takové osobnosti českého veřejného života, jako například Bohuslav Balbín, Josef Jungmann, Josef Kajetán Tyl, František Ladislav Rieger, Bedřich Smetana, Josef Václav Frič a mnoho dalších.¹⁷ Gymnázium bylo po roce 1848 převážně české, až do roku 1853 bylo možné vyučovat předměty v češtině, po tomto roce mohli pedagogové český jazyk používat pouze ke studiu češtiny a náboženství.

Na studiích bydlel Tomáš Černý v rodině strýce Františka rytíře Plačka,¹⁸ manžela matčiny sestry Josefiny. S touto rodinou měl vřelý vztah nejen on, ale i jeho sestra Marie, která za nimi do Prahy často jezdila. Velmi se sblížil s jejich o šest let mladším synem Boleslavem, pozdějším právníkem a politikem, žijícím střídavě v Praze a Kutné Hoře.

Na gymnáziu studoval ruštinu a polštinu, v té době se chtěl na vysoké škole věnovat slovanské filologii, zajímala ho rovněž botanika – na vycházky do přírody chodil se *Seznamem rostlin květeny české* od významného českého botanika Filipa Maxmiliána Opize. Osmileté gymnázium zakončil maturitní zkouškou jen několik dní před svými sedmnáctými narozeninami, 8. srpna 1857, a oproti původnímu záměru studovat slovanskou filologii se po vzoru svého otce přihlásil na právnickou fakultu Karlo-Ferdinandovy univerzity. Současně

13 Jan Dlabač se kromě své lékařské profese zabýval rovněž historií, sběrem starožitností a archeologií, byl členem Společnosti Českého muzea a dopisujícím členem Archeologického sboru Národního muzea. Je autor rukopisného díla o dějinách Nymburka.

14 Zálabskou usedlost po smrti strýce Ferdinanda v roce 1900 zakoupil Tomáš Černý, statek ponechal k doživotnímu užívání sestřenicí Josefíně a na pozemku nechal postavit rodinnou vilu.

15 V roce 1872 byl rovněž jedním ze tří Čechů, kteří založili Srbskou lékařskou společnost.

16 Bratranec Tomáše Černého plukovník Alexandr Mašín byl jedním z organizátorů srbského převratu v roce 1903 končícího smrtí krále Alexandra I. Obrenoviče a jeho manželky Dragy (jejím prvním manželem byl druhý Černého bratranec Svetozár Mašín). Několik měsíců byl rovněž ministrem v nové vládě.

17 Gymnázium absolvoval i pozdější náčelník Sokola pražského a přítel Tomáše Černého Miroslav Tyrš a také jeho pozdější švagr Vítězslav Hálek.

18 Díky aktivní účasti v politickém dění roku 1848 byl František Plaček zvolen na rakouský ústavodárný říšský sněm, v padesátých letech se stal místodržetelským radou, při odchodu do důchodu obdržel Řád železné koruny a šlechtický titul.

se studiem práv měl v úmyslu se věnovat studiu slovanských jazyků. Je možné, že práva si vybral nejenom díky rodinné tradici, ale možná ho také ovlivnila policejní šikana, které byl účasten jako středoškolský student. Spolu s dalšími spolužáky založil na počátku padesátých let školní časopis *Oblas*, což vedlo nejen k ústavnímu, ale i policejnímu vyšetřování, kterému se nevyhnul ani Tomáš Černý. V roce 1853 bylo totiž vydávání studentských časopisů na všech školách zakázáno, *Oblas* tedy přestal vycházet, ovšem zanedlouho policie zabavila nelegální časopis *Zora*, vycházející právě na Akademickém gymnáziu. Úřady nakonec obvinily několik studentů, Tomáš Černý mezi nimi nebyl. Pod záminkou vyšetřování těchto studentských aktivit byl dokonce penzionován tehdejší ředitel gymnázia Václav Kliment Klicpera.

Začátek jeho vysokoškolských let ale nebyl šťastný a bezstarostný. Otec Jan, který měl celý život zdravotní problémy, jež se poslední léta prohlubovaly, v listopadu 1857 vážně onemocněl a 30. listopadu večer ve věku pouhých čtyřiceti devíti let zemřel.¹⁹ Tomáš dostal zprávu o otcově vážném stavu až na poslední chvíli, protože rodina ještě doufala v jeho uzdravení, ale jelikož mezi Prahou a Nymburkem neexistovalo v té době železniční spojení,²⁰ mohl odcestovat až následující den. Z Prahy jel do Peček, kde na něj čekal bratranec Jan Dlabáč s povozem.²¹ Přes veškerý spěch se mu již nepodařilo zastihnout otce živého – jak bylo ale zvykem, nebožtík spočíval doma na lůžku se zapálenou svíčkou u hlavy až do pohřbu, který se konal 3. prosince na starém nymburském hřbitově.²²

Přestože byl v té době v habsburské monarchii občan plnoletý až ve 24 letech, teprve sedmnáctiletý Tomáš Černý si podle svých tehdejších zápisků uvědomoval, že zůstal jediným mužem v rodině, a musí tedy matku a neprovdanou sestru chránit a starat se o ně.²³ Poněvadž nebylo v silách vdovy ani devatenáctileté Marie, aby samy pečovaly o statek a všechny polnosti, když je Tomáš na studiích v Praze, rodina hospodářství pronajala a uvažovala o prodeji domu, kde dosud bydleli. O Tomášovu sestru se ucházel Jan Šámal, pražský úředník na magistrátě, původem z Mladé Boleslavi, a bylo jisté, že po jejich svatbě budou žít v Praze. Tím bylo rozhodnuto i o stěhování matky, která chtěla být nablízku svým dětem a chystala se přestěhovat do Prahy a vést synovi domácnost, dokud se neožení. Svatba Marie se uskutečnila 1. května 1860 v rodném domě v Nymburce, novomanželé se odstěhovali do Prahy a Tomáš Černý opustil zázemí u strýce a tety Plačkových. Pronajal byt v Krakovské ulici, kam se za ním po prodeji nymburského domu v Palackého ulici přestěhovala jeho matka. Rod Černých, po staletí žijící v Nymburce, tak na konci května 1860 přesídlil do Prahy.

Výborný gymnaziální prospěch se opakoval i na vysoké škole, kromě práv pokračoval ve studiu jazyků, mimo ruštiny a polštiny si osvojil také angličtinu, italštinu, francouzštinu a patrně díky vlivu blízkých srbských příbuzných i srbštinu (němčina byla samozřejmostí).

19 Jako příčinu úmrtí uvádějí dostupné zdroje buď „krvotok plicní“, nebo „ztvrdlost sleziny“.

20 Železniční spojení z Nymburka do Prahy je v provozu od roku 1873.

21 Jan Dlabáč byl v dospělosti ředitelem hospodářské školy v Hracholuskách a v letech 1878–1886 starosta Nymburka.

22 Tento hřbitov u kostela sv. Jiří s řadou výtvarně a historicky hodnotných náhrobních desek byl velmi nedůstojně v letech 1967–1969 zlikvidován. Hroby byly zasypany, keře a stromy poraženy a území bylo srovnáno buldozerem. Pouze několik málo pozůstatků pohřbených bylo exhumováno a uloženo na nový hřbitov. Nenávratně tak zmizely ostatky mnoha významných nymburských rodů, mezi nimi i rodu Černých a Dlabáčů. Několik málo nejceněnějších náhrobků bylo přeneseno na dvůr starého děkanství nedaleko Kostelního náměstí – náhrobek s basreliéfem postavy klečícího anděla z hrobu Jana Černého byl mezi nimi. Jeho autorem je kameník a sochař František Hergesel starší.

23 Blíže viz: Archiv Národního muzea, fond Rodina Černých, karton 25. Úryvky z deníku Tomáše Černého.

Zajímal se rovněž o umění, účastnil se začínajícího spolkového života, angažoval se zejména v Akademickém čtenářském spolku,²⁴ kde byl zvolen pokladníkem. Jako student byl zván na večírky do proslulé české rodiny lékaře a přírodovědce Viléma Rudolfa Weitenwebera, jehož syn Vilém byl vrstevník Tomáše Černého a spojovaly je podobné zájmy, především umění a práva. Častým hostem byl i v rodině vdovy po vlasteneckém advokátu Mikuláši Horáčkovi, s jehož dcerou se později oženil, a tam se také seznámil se svým budoucím švagrem Vítězslavem Hálkem.

Studium právnické fakulty zakončil Tomáš Černý ve dvaceti dvou letech veřejnou obhajobou doktorátu 19. prosince 1862. Spolu se spoluzákem a nejlepším přítelem Josefem Tilschem²⁵ byli první, kteří na fakultě dizertaci vykonali v českém jazyce. Promování na „doktory veškerých práv“ byli tři dny poté, 22. prosince 1862. Po studiu nastoupil jako koncipient k pražskému advokátovi, děkanovi právnické fakulty Josefu Fričovi.

Republika Československá. Diecése litoměřická.
 Č. 537 Kolba - A T str. 6.

Úmrtní list.

Den měsíc rok	úmrtí pohřbu	30. listopadu 1897 3. prosince 1897	
Jméno a povolání zemřelého	Jan Černý, mšička v Nymburce č. 47.		
Náboženství	římsko-katolické	Stav	Ženatý
		Pohlaví	mužské
Místo úmrtí	Nymburk č. 47	Církevní úřad } Nymburk Církevní soud }	
Místo pohřbu	Nymburk		
Věk	49 let		
Příčina smrti	Krvotok plicní		
Pochoval	Jan Holub, děkan		
Poznámka			

Z děkanského úřadu v Nymburce dne 23.3.1899.

J. Kvař
kaplan.

Opis úmrtního listu otce Tomáše III. (Archiv Národního muzea, fond Rodina Černých, karton 3)

- 24 Akademický čtenářský spolek byl založen v lednu 1849, jeho posláním bylo sdružovat vysokoškolské pedagogy a studenty a vzdělávat je v řečnickém a politickém umění, k čemuž pomáhaly přednášky a vědecké rozpravy.
- 25 Spoluzakladatel Právnické jednoty a Sokola pražského Josef Tilsch měl – stejně jako Tomáš Černý – od roku 1870 v Praze svou vlastní advokátní kancelář. Během první světové války byl soudem pověřený kurátor rozpuštěné České obce sokolské.

PRÁVNÍK

Po ukončení studií se na počátku roku 1863 stal Tomáš Černý koncipientem advokátní kanceláře Josefa Friče, jejímž členem byl až do otevření vlastní praxe v roce 1870. Advokát, politik, profesor Karlo-Ferdinandovy univerzity a děkan právnické fakulty Josef František Frič²⁶ měl v právnických kruzích velké renomé, mimo jiné v roce 1849 obhajoval Karla Havlíčka Borovského, přičinil se rovněž o vznik české právnické terminologie, když se spolu s Karlem Jaromírem Erbenem a několika dalšími českými právníky podílel na překladu *Soudního a konkursního řádu a Občanského zákoníku*. Fričova advokátní kancelář sídlila ve Vodičkově ulici²⁷ v Praze, jejími klienty byla například vdova po pražském advokátovi Marie Horáčková, o jejíž dcery, jak už bylo výše zmíněno, se ucházeli Tomáš Černý a Vítězslav Hálek.

Poněkud uzavřená, samotářská a tichá povaha nebránila Tomáši Černému, aby během své praxe u Josefa Friče získal pověst svědomitého, fundovaného advokáta s rozsáhlými znalostmi právnické literatury. V roce 1864 se stal členem přípravného výboru k založení první české Jednoty právnické, která měla „*pěstovat vědy právní a státní v jazyku českém*“. Podnět k jejímu založení vzešel od známých pražských advokátních kanceláří Františka Švestky, Václava Bělského²⁸ a Josefa Friče, členy přípravného výboru byli především mladí právníci koncipienti, záštitu nad přípravným výborem převzal univerzitní profesor Antonín Randa. Autorem jejích prvních stanov byl Tomáš Černý – v jeho právnické praxi to nebyly první ani poslední stanovy českých spolků, které bezplatně vypracovával.²⁹

Po svém založení převzala Jednota právnická vydávání nejstaršího českého a jednoho z nejstarších právnických periodik na světě, časopisu *Právník*. Ten založili Karel Jaromír Erben, Rudolf Thurn-Taxis a Jan Jeřábek v roce 1861 a byli i jeho prvním redaktory.³⁰ Práce v Jednotě právnické, teoretické i praktické příspěvky v časopisu *Právník*, hesla s právníkou tematikou do Riegrova naučného slovníku i jeho stále úspěšnější obhajoby v trestních věcech přispěly ke skutečnosti, že byl v roce 1868 Tomáš Černý požádán, aby se stal spolu s Jakubem Škardou a Karlem Bürgelem jedním ze tří odpovědných redaktorů zmiňovaného právnického periodika.

Po složení advokátské zkoušky v roce 1866 měl Černý pravděpodobně v úmyslu opustit Prahu, jelikož se ucházel o získání advokatury nejprve v Nymburce a posléze v Tachově. Zřejmě se mýlil odstěhovat i s matkou, která s ním sdílela domácnost, a musela by tudíž opustit Prahu, kde žila její dcera Marie Šámalová s manželem a dětmi. Jeho snaha však nebyla úspěšná a Tomáš Černý nadále setrval v advokátní kanceláři Josefa Friče jako koncipient. Vzhledem k jeho pozdějším aktivitám a úspěchům můžeme konstatovat, že tento nezdařilý krok byl pro něj vlastně velkým přínosem.

Černého pílě, důvtip, kultivovaná vylumvnost při soudních procesech i rozsáhlá znalost právnické literatury vedly Josefa Friče k tomu, že mu svěřoval případy zejména v tiskových procesech *Národních listů* a *Pokroku* a soudní pře českých redaktorů, kterých hlavně v době

26 Frič byl švagrem Františka Ladislava Čelakovského, jeden z jeho synů, přírodovědec Antonín Frič, byl mimo jiné rovněž ředitelem zoologicko-paleontologických sbírek Národního muzea.

27 Budova ve Vodičkově ulici č. 15 byla na konci osmdesátých let 19. století zbourána, nahradil ji tzv. Hlávkův palác, který zde stojí dodnes.

28 V době vzniku Jednoty právnické byl Václav Bělský pražským primátorem.

29 Jako vzor mu sloužily stanovy Sokola pražského z roku 1862.

30 V prvních letech časopis vydával nakladatel a tiskař Antonín Renn.

po rakousko-uherském vyrovnání nebylo málo. Rok po prusko-rakouské válce,³¹ při níž Češi projevíli značnou loajalitu a byli nebývale solidární s rakouskými úřady a vládnoucími kruhy, panovala naděje na spravedlivější státoprávní uspořádání habsburské monarchie. Proto obnovení suverenity Uherského království, kdy se Rakouské císařství přeměnilo v Rakousko-Uhersko (tzv. Předlitavsko a Zalitavsko) a česká státoprávní otázka byla naprosto ignorována, české obyvatele pobouřilo. České země byly v té době finančně a průmyslově nejvyspělejší částí rakouské říše a jejich přehlížení při rakousko-uherském vyrovnání vyvolalo mezi Čechy velkou nechuť. Pociťovaná křivda se pak zákonitě odrazila i v českém tisku, což vedlo k soudním žalobám, vyšetřování a věznění redaktorů a vydavatelů.³²

Přes početní převahu Slovanů měli dominantní postavení v zemi Němci, a tak každá akce upozorňující na protislovanskou rakouskou politiku a podporující vymaňování se z německého vlivu měla v české společnosti velký ohlas. Takovéto mimořádné akce se na jaře 1867 spolu s představiteli českých politiků, umělců a podnikatelů zúčastnil i Tomáš Černý. Česká delegace se připojila k zástupcům dalších slovanských národů, aby navštívili Všeruskou národopisnou výstavu v Moskvě a „*slavnost prvního všeslovanského sjezdu zástupců nauky a vědy*“.³³ Chyběli pouze reprezentanti Polska, které bylo na konci 18. století po trojím dělení včleněno do Ruska, Rakouska a Pruska, a jeho vztah k Rusku – zejména po potlačeném polském povstání v roce 1863 – byl značně nepřátelský.³⁴

Organizační přípravy „*pouti na Rus*“, jak ji nazývala média a česká veřejnost, se ujal Karel Jaromír Erben, jenž byl díky své odborné práci vztahující se k Rusku v této zemi velmi populární, byl čestným členem mnoha ruských vědeckých společností a držitelem carského řádu a velkoknížecího brilantového prstenu. Představitelé Srbů, Slovinců, Rusínů, Slováků, Dalmatinců, Moravanů a Lužičanů se spolu s českými zástupci, v nichž nechyběli poslanci, umělci, podnikatelé a spisovatelé,³⁵ sešli v Petrohradu, kde během týdenního pobytu navštívili všechny významné památky, knihovny, chrámy a muzea, na jejich počest uspořádal recepce ruský ministr osvěty D. A. Tolstoj i představitelé akademie věd (František Palacký a Karel Jaromír Erben byli jejími čestnými členy). Hlavní událostí petrohradské návštěvy bylo přijetí u cara Alexandra II. Nikolajeviče a jeho rodiny v Carském Selu, prohlídka paláce i jantarové komnaty.

Ke konci května odjely slovanské delegace do Moskvy na prohlídku Národopisné výstavy a 30. května se pak na půdě moskevské univerzity konal všeslovanský sjezd zástupců věd a umění. Představitelé moskevské univerzity a sedmnácti vědeckých a uměleckých společností přivítali zahraniční hosty a v zaplněné zasedací síni univerzity vystoupilo se svými projevy mnoho významných řečníků, včetně Františka Palackého. Po skončení sjezdu se jeho účastníci vydali zpět do Petrohradu, kde byl pro ně ještě další týden přichystán kulturní program. Před odjezdem uveřejnili společné komuniké jako poděkování hostitelům.

31 Prusko-rakouská válka v roce 1866 o převahu v Německém spolku (politický svazek německých států); porážka Rakouska vedla ke vzniku Rakouska-Uherska a (rovněž po vítězné prusko-francouzské válce) ke sjednocení Německa v roce 1871.

32 Především ministr vnitra Karl Giskra a ministr spravedlnosti Eduard Herbst byli odpůrci českých státoprávních ambicí.

33 První slovanský sjezd se uskutečnil již v roce 1848 v Praze, ale Slované ze zemí mimo habsburskou monarchii se ho mohli účastnit pouze jako hosté.

34 Polsko-ruský konflikt rezonoval i českou veřejností, společnost se rozdělila na dva tábory, Národní listy se postavily na stranu Poláků, František Palacký, František Ladislav Rieger a František August Brauner se přikláněli na stranu Rusů, proti nim se stavěli bratři Grégrové a František Skrejšovský; mládež ničila obrazy Palackého a Riegra, mnozí odjížděli jako dobrovolníci na pomoc povstání.

35 Kromě Karla Jaromíra Erbena a Tomáše Černého byli ve výpravě například František Palacký, František Ladislav Rieger, František August Brauner, Julius Grégr, Josef Mánes, František Skrejšovský nebo baron Karel Drahotín Villani.

Tato „*ruská pouť*“ pobouřila téměř třetinu Evropy. Zejména v Rakousku byla chápána jako politická demonstrace, i když se během všech společenských akcí pořadatelé i hosté zdržovali jakýchkoli politických debat, zejména pak o složitých polsko-ruských vztazích, a účastníci všeslovanského setkání a návštěvníci výstavy – byť i z řad politických elit slovanských národů – nešli do Ruska dosahovat žádných politických cílů.³⁶ Pro vídeňský tisk byla česká výprava několik týdnů v popředí jeho zájmu, cestu novináři interpretovali jako útok na existenci právě vznikajícího Rakouska-Uherska.

V českém tisku měla samozřejmě tato událost naprosto jiný ohlas než v rakouském a německém. Čeští čtenáři byli informováni pravidelnými zprávami, které z Ruska novinám zasílal zvláštní zpravodaj Národních listů Emanuel Vávra,³⁷ ale i Tomáš Černý, jenž se tak dostával do povědomí díky své profesi nejen v právnických kruzích, ale renomé známého vlastence si získával i u široké veřejnosti.

Vnitropoliticky se ruská výprava českých politiků, umělců a podnikatelů promítla do úředního zákazu hrát ruskou hymnu, a to dokonce i v soukromých bytech, Typografické besedě³⁸ byl vydán zákaz vyučovat ruštinu, policie zakázala ruské zpěvačce Alexandře Alexandrovně zpívat rusky v opeře Život za cara, což vedlo při jejím dalším vystoupení v Donu Juanovi v Novoměstském divadle k dlouhotrvajícím ovacím obecenstva, které jí tak vyjadřovalo podporu a nesouhlas s úředním zákazem její mateřštiny.³⁹ Tyto represe samozřejmě působily naprosto opačně, než byly míněny, knihkupectví hlásila vyprodání několika vydání ruských mluvnic, příklon k Rusku byl patrný i v tom českém tisku, který byl do té doby spíše neutrální.

Dopisy z „*ruské pouti*“ Tomáš Černý neposílal pouze českým novinám,⁴⁰ listy plné láskyplných vyznání (petrohradské dámy jsou krásné, ale mé Márince se nemohou rovnat) od něj dostávala také Marie Horáčková, se kterou byl již od dubna zasnoubený a ještě před odjezdem do Ruska se s ní účastnil svatby její sestry Doroty s Vítězslavem Hálkem.⁴¹ Dcera zesnulého pražského advokáta Mikuláše Horáčka byla třetí ze čtyř dětí, po smrti otce v roce 1855 se jejím poručíkem stal advokát Josef Frič, u nějž o několik let později nastoupil jako koncipient její budoucí manžel. Navštěvovala dívčí ústav, kde se naučila německy a francouzsky, a jak si pochvaloval Tomáš Černý, oba byli vychováni ve slovanském duchu k českému vlastenectví.

O osm let mladší Marii Horáčkovou si Tomáš Černý přesně rok po svatbě Doroty a Vítězslava Hálkových, tedy 13. května 1868 dopoledne, vzal v kostele sv. Vojtěcha v Praze za manželku. Po svatbě si novomanželé zařídili domácnost na nábřeží v blízkosti Žofinského ostrova, kde v sousedství bydleli též manželé Hálkovi a matka Marie a Doroty, Tomášova

36 Podle vzpomínek jeho syna Vratislava „*pout na Rus*“ udělala na Tomáše Černého takový dojem, že nějaký čas uvažoval o tom, že by se věnoval historii práva a ucházel se o katedru na Moskevské univerzitě. Viz: Archiv Národního muzea, fond Rodina Černých, karton 25.

37 Emanuel Vávra byl zetěm Karla Sabiny, jenž ho jako konfident rakouské policie sledoval a za jeho horlivé vlastenectví udával úřadům. V roce 1870 se Vávra s manželkou natrvalo usadili v Rusku.

38 Spolek, sdružující české typografy, podporoval všeobecné i odborné vzdělávání a zábavu svých členů.

39 Na toto představení vzpomíná manželka Miroslava Tyrše Renáta. TYRŠOVÁ, Renáta: *Miroslav Tyrš: Jeho osobnost a dílo*. Díl 1. Praha: Český čtenář, 1932, s. 71–72.

40 Cestu do slovanského Ruska využil Černý také k propagaci Sokola a vybízel k zakládání sokolských jednot na Rusi s tím, že základní myšlenkou sokolstva, stejně jako ideou slovanství, je bratrství.

41 Vítězslav Hálek byl učitelem jejich bratrů, s Dorotou se zasnoubil již v jejich 15 letech v roce 1858, svatbu měli o devět let později, když dosáhla plnoletosti. Dorota Horáčková a její rodina jsou námětem Hálkovy povídky *Domácí učitel* z roku 1867.

tchyně. Matka Tomáše Černého zůstala u své dcery Marie Šámalové na Malé Straně.⁴² První rok jejich manželství byl poznamenán vážným onemocněním Marie, z prodělaného tyfu se ale naštěstí uzdravila bez trvalých následků.

Tomáš Černý byl rovněž součástí týmu právníků v tzv. petardové aféře, která propukla v noci 11. června 1869. Ve sklepě policejního ředitelství v Poštovské ulici⁴³ v Praze vybuchla velmi hlasitá nálož, která sice nezpůsobila – kromě rozbitých oken ředitelství a několika okolních domů – žádné velké škody, ale samozřejmě vyvolala reakci úřadů, které vypsalý odměnu 1000 zlatých za pomoc při odhalení pachatele. Vyšetřováním bylo zjištěno, že výbuch byl způsoben vojenským granátem, který byl nabitý železem a olovem a špičatými kulemi. Při výbuchu sice nevznikly žádné škody, jejich výše byla pouhých 26 zlatých, díky prázdné noční ulici nebyl nikdo ani zraněn, přesto se policie – rozhořčená a ponížená touto provokací – pustila do velkého vyšetřování. Záhy byl v tajném bytě nalezen ilegální tiskařský lis, který měl sloužit k vydávání nepovoleného časopisu, bylo zatčeno několik osob, šest z nich bylo v následujícím roce postaveno před soud a obžalováno z velezrady. Státní žalobce navrhl velmi přísné tresty v rozmezí pěti až šestnácti let, díky právníkům obžalovaných byli nakonec tři z nich uznáni nevinnými a zbylí dostali tresty od jednoho do devíti let. Ovšem v únoru 1871 byla po jmenování nového ministra vyhlášena amnestie politicky odsouzených a ti byli propuštěni. Při vyšetřování této aféry vyšlo najevo nejen jméno udavače, díky kterému policie odhalila tiskařský lis a provedla zatčení, ale následující události přispěly i k překvapivému odhalení spisovatele Karla Sabiny jako policejního konfidenta, i když nebylo prokázáno, že by měl s petardovou aférou něco společného.

V tomto soudním procesu již Tomáš Černý figuroval jako advokát s vlastní praxí. Tu si otevřel na začátku roku 1870 ve Spálené ulici, kam se přestěhoval i s manželkou a kde také o rok později přivítali svého prvorozeného syna Vratislava. Po jeho narození se advokátní kancelář opět s celou rodinou přestěhovala do Jindřišské ulice, kde se v únoru 1875 narodila dcera Jelena.

Tomáš Černý byl společně s právníky Jaromírem Čelakovským, Jakubem Škardou a Karlem Bürglem autorem petice, kterou zaslali čeští doktoři všech fakult pražské univerzity Akademickému senátu jako reakci na zdravici rektora Konstantina Höflera ke slavnostnímu otevření německé univerzity ve Štrasburku. Po prusko-francouzské válce v roce 1870 bylo Alsasko připojeno k Německu a jedním z prvních činů na dobytém území bylo zřízení německé univerzity. Petice se ohrazovala proti tónu rektorské zdravice, která nevelebila ducha, nýbrž oslavovala vojenské skutky a německé vítězství, její autoři protestovali jménem práva sebeurčení národů, jménem humanity, která velí mít úctu k poraženým a neposmívat se vlasteneckým citům lidí, kteří byli proti své vůli připojeni k německé říši. Pod textem bylo více než čtyři sta podpisů českých doktorů všech oborů, mezi nimi například František Palacký, Julius Grégr nebo František Skrejšovský.

V roce 1873 převzala kancelář Tomáše Černého agendu pražského advokáta odcházejícího do důchodu, jeho praxe se rozrostla a jeho profesní prestiž a dobrá pověst vedly k nárůstu nejen českých, ale i německých klientů, zastupoval například hraběte Harracha nebo Zdenko Kinského, i mnoho českých spolků a institucí. Definitivní útočiště advokátní kanceláře i rodinného bydlení našel Černý v květnu 1875, kdy se usadil v domě

42 Tam se s ní Tomáš Černý v roce 1865 odstěhoval ze svého mládeneckého bytu v Krakovské ulici.

43 Dnes ulice Karolíny Světlé.

na Václavském náměstí, v němž sídlilo nakladatelství a knihkupectví založené Bedřichem Stýblem v roce 1844.⁴⁴ Na Václavském náměstí v roce 1886 přišel na svět poslední potomek manželů Černých Tomáš, v jejich rodokmenu označovaný jako IV. Této adrese již zůstal Tomáš Černý věrný po celý svůj život.

Svou advokátní praxi řídil sám, zaváděl vždy všechny novinky a vynálezy ulehčující práci jeho zaměstnancům, mezi prvními měla jeho kancelář telefon, koncipienti psací stroje, přísně dodržoval nedělní a sváteční volna a řádnou dovolenou svých podřízených. Z jeho kanceláře vzešla řada významných advokátů, notářů a soudců, například Vladimír Srb, Jindřich Šolc, Ladislav Pinkas a další. Mezi jeho koncipienty patřil i jeho syn Vratislav nebo synovec Přemysl Šámal. Byl funkcionářem advokátní komory, jako její zástupce se v roce 1875 zúčastnil sjezdu advokátů ve Vídni.

Soudržnou a přátelskou atmosféru v jeho advokátní kanceláři dokládá leden 1895, kdy mu jeho zaměstnanci uspořádali oslavu k 25. výročí jejího založení. Svolali všechny dřívější koncipienty, zaměstnance či stenografy, včetně jeho vůbec prvního koncipienta Alfréda Hrdličky. Gratulace přijímal od okresních soudců, profesorů gymnázií, právníků, továrníků i politiků, kteří jeho praxí prošli.

Tablo advokátní kanceláře Tomáše Černého (Archiv Národního muzea, fond Rodina Černých, karton 39)

44 V letech 1928–1929 byl tento dům č. p. 786 spolu s domem vedlejším nahrazen palácem Alfa, zvaným též palác U Stýblů.

U ZRODU ČESKÝCH SPOLKŮ

Návrat občanských práv, který v Rakousku nastal nejprve vyhlášením Říjnového diplomu na podzim 1860 a následně tzv. Schmerlingovy ústavy 26. února 1861, přinesl současně legalizaci spolkové činnosti. V Praze byl obnoven zemský sněm a politický tlak se začal v českých zemích postupně uvolňovat, což vzápětí vedlo nejen k zakládání českých spolků a sdružení, ale rovněž k politické angažovanosti českých vlastenců, vzniku českých novin a časopisů, rozmachu české literární produkce a zavedení češtiny do nižších tříd gymnázií.

„*Přál bych si, aby všichni naši mladí mužové byli naplněni podobnou láskou k vlasti a vírou v budoucnost svého národa, jako byli mužové dřívějších generací, neboť láska bory přenáší a bez lásky k vlasti nebylo by kontinuity v dějinách národa.*“⁴⁵ Citát ze studentského deníku Tomáše Černého jistě nepřekvapí, uvážíme-li, že byl vychován v českém prostředí, veden k vlastenectví a účtěl k národu, absolvoval gymnázium s vlasteneckou tradicí a pro obhajobu doktorátu zvolil český jazyk. Překvapující proto není ani to, že stál v šedesátých letech 19. století u vzniku téměř všech českých spolků a většinu podporoval po celý svůj život. Jako právník se podílel na formulaci a procesu schvalování jejich stanov a v průběhu let byl jejich nehonoreným právním zástupcem.

Prvním veřejným projevem českého národa po pádu Bachova absolutismu byl 15. ledna 1861 pohřeb Václava Hanky, který se stal obrovskou národní manifestací s účastí více než 20 000 lidí. Hankův objev *Rukopisu královédvorského* v roce 1817 vzbudil nadšení v české veřejnosti a českých i evropských odborných kruzích, na sklonku svého života se však Hanka dočkal osočení z plagiátorství. V novinách *Tagesbote aus Böhmen* vyšel v roce 1858 článek anonymního autora (až před smrtí v roce 1913 se k němu přiznal bývalý ředitel Univerzitní knihovny a agent c. k. policie Anton Zeidler), který autorství rukopisu připsal samotnému jeho nálezci. Podezření z podvodu a vyhocené diskuse o pravosti rukopisu podlomily Hankovo zdraví, necelé tři roky po tomto útoku Hanka zemřel. Na jeho pohřbu své spojenectví s národem manifestovala také česká šlechta, hrabě Kounic nesl za rakví na podušce s vavřínovým věncem *Rukopis královédvorský*, poprvé zde vystoupil český pěvecký sbor Hlahol,⁴⁶ na jehož založení se Tomáš Černý podílel návrhem jeho stanov. Česká veřejnost tak při pohřbu dala najevo, že odmítá útok na pravost rukopisu a vnímá jeho historický a vlastenecký význam.⁴⁷

Tomáš Černý byl od mládí velkým stoupencem českého umění, později také jeho štědrým mecenášem. Byl autorem žádosti o založení spolku na podporu českých spisovatelů, kterou pro Františka Palackého a Františka Ladislava Riegra předložil na konci roku 1861 pražskému magistrátu. Spolek s názvem Svatobor měl ve stanovách zakotvenu podporu nadějných českých spisovatelů a jejich rodin a péči o památky na zemřelé autory. Po schválení stanov byl na konci března 1862 prvním předsedou spolku zvolen František Palacký, Tomáš Černý byl dlouholetým nehonoreným právním zástupcem spolku a jeho pokladníkem – na sklonku života byl za své zásluhy jmenován čestným členem Svatoboru.

45 Z deníku studenta práv Tomáše Černého, 1861. Viz: Archiv Národního muzea, fond Rodina Černých, karton 8.

46 Hlahol vznikl v roce 1860 původně jako soukromý sbor Jana Ludvíka Lukeše, v dalším roce byl přeměněn na veřejný pěvecký spolek Hlahol. Ten pak vystupoval na téměř všech akcích a slavnostech českých spolků a organizací.

47 Spory o pravost rukopisu se vedou již dvě století a zaměstnávají historiky, knihovníky i kriminalisty. Ne vždy se však vedly pouze na odborné bázi. Viz například dopis Renáty Týršové Tomáši Černému č. 100 v kapitole *Korespondence* této knihy.

Spolu s Vítězslavem Hálkem, Juliem Grégrem a dalšími příznivci umělců a samozřejmě i umělci samými stál v roce 1863 u vzniku prvního českého literárního, výtvarného a hudebního spolku – Umělecké besedy. Ta náležela od počátku své existence mezi nejvýznamnější umělecká sdružení v Čechách, například tzv. členové „generace Národního divadla“, kteří se podíleli na jeho budování a výzdobě, pocházeli většinou z řad umělců sdružených v Umělecké besedě. V roce 1865 byl ustaven sbor pro výstavbu Národního divadla, jehož byl Tomáš Černý členem, stejně jako působil v přípravném výboru pro položení základních kamenů divadla.

Ale daleko nejvýznamnější roli sehrál a nepřehlédnutelnou stopu zanechal Tomáš Černý v prvním českém tělovýchovném spolku – v Sokole. Jeho ustavující valná hromada, při které probíhala volba starosty, se konala 16. února 1862. Většina ze 75 přítomných, mezi nimiž byl i Tomáš Černý, navrhovala do této funkce Rudolfa Thurn-Taxisa. Julius Grégr a dosud téměř neznámý Miroslav Tyrš ale prosazovali také v té době víceméně ještě neznámého Jindřicha Fügnera.⁴⁸ Argumentovali zaneprázdněností Thurn-Taxisa v jiných českých spolicích (mimo jiné byl starostou Hlaholu) a potřebou získat nové tváře pro spolkový život. Je také možné, že skrytým důvodem byla neutěšená finanční Taxisova situace.⁴⁹ Volbu usnadnila Thurn-Taxisova rezignace na kandidaturu a rozhodnutí, že by volbu nepřijal, i kdyby byl zvolen.

Kuriózní je fakt, že této ustavující valné hromady se Jindřich Fügner neúčastnil, a když Rudolf Thurn-Taxis odstoupil a Fügner byl posléze jednomyslně zvolen, tuto skutečnost mu šel domů oznámit Miroslav Tyrš. Svou volbu nový starosta přijal i přes počáteční váhání spojené s jeho velmi špatnou znalostí, respektive téměř neznalostí, češtiny, která v českém spolku byla zcela ojedinělá. Tomáš Černý byl ustavující valnou hromadou zvolen členem výboru Sokola pražského a písařem, za půl roku již byl jednatelem, tzn. že mimo jiné vypracovával výroční jednateleské zprávy a na valných hromadách je prezentoval. Od roku 1864 pak nepřetržitě až do doby, kdy přijal volbu starosty, zastával funkci starostova náměstka.⁵⁰ Do Sokola pražského chodil v mladém věku samozřejmě také cvičit.

Jménem výboru Sokola pražského domluvil Černý v redakcích novin *Hlas*, *Národní listy* a *Politik*, že budou uveřejňovat stručné spolkové zprávy z valných hromad, oznámení o změnách, pořádaných akcích, všech novinkách a datech schůzí konaných většinou jednou v měsíci, a tak nově vzniklý spolek propagovat. Během několika týdnů se stal blízkým spolupracovníkem Jindřicha Fügnera, podílel se na návrzích stanov a řádů Sokola pražského, v archivu je dodnes dochován jeho vlastnoruční koncept jednacího řádu ke zřízení sokolského hudebního sboru,⁵¹ který starosta v roce 1863 založil.

Jako ryze český spolek byl Sokol rakouským úřadům nepochybně trnem v oku, proto se jeho vedení snažilo svým vystupováním nedráždit policejní dohled a dodržovat zákony a zákazy. Je ale pravda, že sokolská činnost ve své podstatě nebyla nijak omežovaná. Veškeré

48 Jindřich Fügner do českého veřejného života vstoupil teprve pár měsíců před založením Sokola pražského, kdy se účastnil organizace zdařilé Národní loterie na pomoc osiřelé dcery Karla Havlíčka Borovského Zdenky. Až do konce života se nenaucil komunikovat v češtině a tento hendikep se snažil odstranit ne velmi úspěšnou soukromou výukou češtiny.

49 Thurn-Taxis zakoupil na dluh Kropáčovu Vrutici, v níž postavil cukrovar, který ale najatý správce přivedl k úpadku. Taxis se musel skrývat před věřiteli, krátký čas byl dokonce ve vězení pro dlužníky a v roce 1865 situaci řešil prodejem svého pražského paláce.

50 Někteří členové Sokola pražského navrhovali Tomáše Černého jako Fügnerova náměstka již v říjnu 1862, ale více hlasů ve volbě dostal Eduard Grégr.

51 Viz: Archiv tělesné výchovy a sportu, fond Tomáš Černý, karton 1, 16. 3-a-5.

sokolské jednoty, které po vzoru té pražské začaly vznikat, musely všechny své veřejné akce a výlety předem hlásit příslušným okresním hejtmanstvím, ale to platilo pro každý spolek v zemi, včetně těch německých. Samozřejmostí byl zákaz politické agitace, stejně jako nahlašování termínů schůzí a jejich programu, výsledků voleb a výměny členů ve výboru policejnímu ředitelství. Už v šedesátých letech 19. století komunikovalo někdy policejní ředitelství se Sokolem pražským česky, což můžeme sledovat na dochovaných žádostech o různé výkazy a hlášení, včetně seznamu členů s podrobnými údaji o narození, adrese a povolání. Bylo pravděpodobně na Tomáši Černém, aby úřední korespondenci Jindřichu Fügnerovi z češtiny do němčiny překládal.

Sokol pražský byl v počátku vnímán nejen úřady, ale i částí veřejnosti jako výstřední a radikální spolek, ale zásluhou jeho starosty, kterého v jeho snaze podporoval Tomáš Černý, se podařilo usměrnit poněkud krajní postoje bratří Grégrů, kteří původně nejevili snahu své nekompromisní projevy mírnit. Střetávali se s druhou, mírnější frakcí sokolů, kterou zastupoval Rudolf Thurn-Taxis a příznivci jeho názorů.⁵² Proto Jindřich Fügner vahou své osobnosti prosadil na schůzi výboru v červnu 1862, aby byl vydán zákaz do zavedené sokolské knihy přání, připomínek, návrhů a stížností psát komentáře a poznámky o politice a náboženství, které podněcovaly oba tábory ke střetům.⁵³

Členění sokolů podle jejich umírněných či radikálnějších názorů samozřejmě korespondovalo s politickými postoji celé české veřejnosti, která v té době inklinovala ke dvěma protichůdným názorům. Na jedné straně stáli zastánci státoprávního postavení v rámci federace rovnoprávných národů v rakouské monarchii, k nim se hlásili například František Palacký, František Ladislav Rieger, Vojtěch Náprstek a další představitelé zejména majetnějšího měšťanstva, statkářů, kněží a vědců (představitelé tzv. staročeské frakce Národní strany). Naopak naprostou autonomii Čechů podporovali střední vrstvy, venkovská inteligence a rolníci, k nimž se hlásili zejména bratři Julius a Eduard Grégrové a Josef Václav a Vojtěch Fričové spolu s Karlem Sladkovským (mladočeská frakce Národní strany).⁵⁴ Na nezáměr rakouských představitelů řešit státoprávní otázku českého národa jakýmkoli způsobem reagovali čeští poslanci v roce 1863, kdy na jedenáct let opustili říšskou radu a pasivní rezistencí tak protestovali proti stávající situaci. Toto pasivní stanovisko prosazovali zejména František Ladislav Rieger a František Palacký náležející k tzv. staročechům.

Situaci ještě vyhrotil postoj k polské revoluci v roce 1863, která po trojím dělení Polska proběhla na území anektovaném Ruskem a byla potlačena. Mladočeši podporovali revoluci i polské emigranty mířící do Čech, zatímco František Palacký, František Ladislav Rieger a jejich názoroví příznivci revoluci odsuzovali. Jindřich Fügner, Miroslav Tyrš a mnoho dalších členů Sokola pražského – na rozdíl od Tomáše Černého, jenž byl velkým citem a obdivovatelem Františka Ladislava Riegra – sympatizovali s postoji mladočechů. Jindřich Fügner coby starosta musel vyvinout obdivuhodné diplomatické úsilí a takt, aby Sokol pražský nepostihl osud mnohých českých spolků a sokolských jednot v tehdejší době, kdy názorové odlišnosti a spory je připravily o členy i soudržnost. Tato Fügnerova škola tolerance a respektu k odlišnému názoru zabránila sokolům v politických šarvátkách a napomohla

52 K táboru Thurn-Taxis se přidal například Emanuel Tonner či Rudolf Skuherský.

53 Blíže viz: ZAPLETAL, Vladimír. *JUDr. Rudolf kníže Thurn-Taxis*. Brno: Moravský legionář, 1933, s. 26–33.

54 Národní strana – nejstarší politická strana v Čechách vznikla v roce 1848, v roce 1874 se od ní odštěpili tzv. mladočeši, od té doby byla nazývána Staročeská strana a postupně ztrácela svůj vliv.

k přátelskému prostředí při cvičení i ostatních sokolských aktivitách. Tomáš Černý starostovi úspěšně sekundoval a respekt k názorovým a hodnotovým postojům kolegů uplatňoval nejen v Sokole po celý svůj život.

První dva roky své existence cvičili sokolové v pronajatých prostorách nejprve v sálu Apolla v Ječné ulici a potom ve staroměstském Konviktu. Rozrůstající se počet členů vedl sokolský výbor k úvaze trvaleji si pronajmout větší a vhodnější působiště. Po opuštění Apolla se však Jindřich Fügner rozhodl vložit veškeré své finanční prostředky do vlastní budovy s tělocvičnou podle svých představ a postavit tak nejmodernější a nejúčelnější sokolovnu v Rakousku. Na jaře 1863 zakoupil pozemek nedaleko tehdejší Žitné brány, stavbu projektoval známý architekt Vojtěch Ignác Ullmann, první výkop provedli sokolové 3. července, dvě stě členů jednoty pomáhalo stavět základy a je téměř neuvěřitelné, že 9. prosince téhož roku se již v novostavbě odehrálo premiérové cvičení. V budově byl taktéž byt manželů Fügnerových, místnost pro náčelníka Miroslava Tyrše a byt správce sokolovny a jeho rodiny.

Do nové budovy se přesunuly i tradiční sokolské věnečky a plesy, jež se od roku 1863 odehrávaly na Žofině. První společenskou akcí, která se od té doby stala každoroční tradicí, byl v únoru 1865 maškarní ples, tzv. šibřinky. První a zároveň i poslední šibřinky Jindřicha Fügnera měly veliký úspěch u jejich účastníků i přihlížejících a sklidily i nadšené ohlasy v českém tisku. Parketem pluly krojované páry, zahajovací polonézu měl na starosti španělský grand Miroslav Tyrš s Kateřinou Fügnerovou ve španělském kroji, neapolský rybář Jindřich Fügner vítal Tomáše Černého v hanáckém kroji a sestry Horáckovy (pozdější manželky Tomáše Černého a Vítězslava Hálka) v bulharských krojích, účast měla dovolenu i desetiletá Renáta Fügnerová v kroji selky.

Na sokolském starostovi nikdo nepoznal tíhu finančních starostí, které na něj poslední měsíce, kdy začal mít velké pracovní těžkosti, doléhaly. Stavba sokolovny Jindřicha Fügnera finančně naprosto vyčerpala, musel se značně zadlužit, ale protože v té době měl velmi uspokojivé zisky a měl uzavřenou smlouvu o pronájmu tělocvičny Sokolu pražskému, která by mu zaručovala trvalý příjem, dluhy se příliš neznepokojoval. Situace se ovšem změnila, Jindřich Fügner po devíti letech odešel z italské pojišťovny Nuova, jejíž pražskou filiálku vedl. Byl zvolen jedním z bezplatných ředitelů Hypoteční banky Království českého, kterou spoluzakládal, a marně doufal, že se stane jejím ředitelem honorovaným. Stejně tak mu nevyšlo zaměstnání v bance Bohemia, již plánovala založit česká šlechta. Bez zaměstnání, bez financí, bez naděje, že vyřeší vážnou situaci, do které uvrhl svou rodinu i sebe, se Jindřich Fügner na sklonku září 1865 nachladil; zpočátku jeho stav nevypadal vážně, ovšem po několika týdnech se prudce zhoršil a první starosta Sokola pražského ve svých čtyřiceti třech letech nemoci podlehl.

Miroslav Tyrš vzpomínal na smrt svého přítele: *„Rychlostí blesku roznese se zpráva přezalostná po Praze veškeré a první, kdo nahoru připíli, byl právě ten, jenž naší záštitou státi se měl – Tomáš Černý. Padli jsme si v náruč a plakali jsme oba hlasitě a dlouho, pak přistoupili jsme k loži a poukázali jsme drahému zesnulému, aby ruka nebratrská se ho nedotkla, bez úmluvy veškeré služby poslední...“*⁵⁵ Zemřel ve své pracovně 15. listopadu 1865 v 18 hodin, v budově, kterou za cenu finančního úpadku postavil.⁵⁶

55 *Památce Fügnerově*. Praha: Sokolské Besedy, 1919, s. 41.

56 Existuje několik podobných verzí důvodu Fügnerovy smrti, nejčastěji uváděným je zanedbaný karbunkl (hnisavý zánět kůže a podkožní tkáně), který ani pozdní operace jednoho z nejlepších chirurgů nedokázala odstranit bez tehdy smrtelných následků: otravy krve.

CO FÜGNER ZBUDOVAL, TO ČERNÝ ZACHOVAL

Jen pár hodin po úmrtí sokolského starosty se začali ozývat první věřitelé a žádali po vdově splacení smének a dlužních úpisů. Jindřich Fügner po sobě zanechal mnoho dluhů, značný nepořádek ve jmění a nikdo z blízkých, ani manželka Kateřina, o jeho skutečné finanční situaci nic netušili. Členové Sokola pražského se nechťeli smířit s prodejem budovy, který by musela vdova uskutečnit, aby vyrovnala všechny závazky svého manžela. Iniciativy se ujal starostův náměstek Tomáš Černý, který začal hned po pohřbu dohledávat účty za stavbu a další dokumenty potřebné k odvrácení exekuce, vyřízení pozůstalosti, odkoupení sokolovny od Kateřiny Fügnerové a splacení všech závazků, jež v první fázi činily 20 000 zlatých (z celkové sumy 66 000 zlatých, které bylo potřeba za sokolovnu zaplatit).⁵⁷

Tomáši Černému se spolu s Rudolfem Bílým a Gabrielem Žižkou podařilo během měsíce přesvědčit vlasteneckou veřejnost o smyslu záchrany budovy a majetnější členové české společnosti začali odkupovat sménky a dlužní úpisy, které věřitelé žádali okamžitě proplatit. Největší částkou přispěla budoucí tchyně Tomáše Černého Marie Horáčková a obchodník Alois Oliva, kteří převzali dluhy každý ve výši 2000 zlatých.⁵⁸ Zbylou částku se podařilo vybrat v menších, někdy i pouze dvouciferných částkách, a tak již na jaře 1866 mohl právní zástupce jednoty Tomáš Černý požádat soud o změnu stanov Sokola pražského, aby si jednota mohla vzít legální bankovní úvěr, kterým by doplatila zbytek pohledávek.

Svými činy a aktivním přístupem k nastalé situaci, kdy byla ohrožena existence samotného Sokola pražského, se Tomáš Černý stal pravděpodobně nejdůležitějším a nejváženějším členem jednoty.⁵⁹ Při volbě starosty v lednu 1866 navrhovali sokolové na tuto funkci právě jeho, ale on kandidaturu nepřijal a zůstal opět náměstkem starosty, kterým byl zvolen velkoobchodník s dřívím, politik a mecenáš Petr Fischer. Nový starosta funkci vykonával dva roky a za tu dobu nezanechal ve spolku trvalejší stopu,⁶⁰ jeho duší zůstával i nadále Tomáš Černý, který v podstatě svou povahou, rozvážností a pracovitostí vyplňoval prázdné místo po zemřelém Fügnerovi, těšil se stejné úctě a autoritě. Dalo by se říci, že místo Petra Fischera převzal starost, odpovědnost a péči o Sokol pražský jeho náměstek. Díky němu mohla jednota v létě 1866 (za prusko-rakouské války) převzít soudní výměr, ve kterém budova, postavená Jindřichem Fügnerem, přešla do vlastnictví spolku a do dnešní doby slouží svému původnímu účelu. Náměstek starosty rovněž zaslal pražské městské radě žádost, aby se ulice, v níž sokolovna stojí, přejmenovala z Hradební bud' na Fügnerovu, nebo Sokolskou.

Z půlročních jednateľských zpráv valných hromad můžeme usuzovat, že úvěr se Sokolu dařilo úspěšně splácet, finanční situace byla buď vyrovnaná, nebo mírně v přebytku a jednotě se dařilo řešit i nenadálé výdaje, jako například o pět let později, kdy se museli její

57 Dochované soupisy darů, korespondence se zemským soudem, formulování smluv s dárci v češtině i němčině, plné moci, pojištění, i sjednávání hypoték v Černého pozůstalosti svědčí o jeho nesmírné pracovitosti a nasazení během záchrany sokolovny.

58 Někteří dárci a věřitelé časem vrácení dluhu Sokolu pražskému prominuli. Seznam dárců a finančních částek byl uveřejněn v roce 1883. Viz: *Památník vydaný na oslavu dvacetiletého trvání Tělocvičné jednoty Sokola pražského*. Praha: Sokol pražský, 1883, s. 111–112.

59 Poděkování za záchranu tělocvičny a za jeho práci pro spolek mu vyjádřili členové Sokola pražského v roce 1866 blahopřejnou a děkovací adresou (mimo jiné s podpisem Františka Palackého), která je uložena v Oddělení dějin tělesné výchovy a sportu Národního muzea. Viz kapitola *Sokolské památky na Tomáše Černého* v této knize.

60 V roce 1867 byl zvolen purkmistrem Smíchova, o rok později již na funkci starosty Sokola pražského nekandidoval. Podílel se na národním, kulturním a společenském životě Prahy, jeho zásluhou vznikla česká národní hrobka Slavin na Vyšehradě, kterou dotoval částkou 30 000 zlatých a hrobku daroval spolku Svatobor. Jejího dokončení se ale nedožil.